

FÖRSVARSMAKTENS ARKITEKTURPOLICY

Ett underlag för nyproduktion, vidmakthållande och hyresgästanpassningar av byggnader och lokaler förhyrda av Försvarsmakten.

Underlaget riktar sig till Försvarsmakten, Fortifikationsverket samt konsulter.

Utgåva 1. 2017
FM2017-9210:1

FÖRSVARSMAKTEN

Innehållsförteckning

Bakgrund	3
Arkitekturpolicy	
Försvarmaktens beslut i stort	4
Försvarmaktensställningstagande om God arkitektur	4
Beskrivande resonemang till stöd för ledning, beställare och infrapersonal, leverantörer och konsulter	
Försvarmakten ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som - effektivt ökar myndighetens förmåga	5
Försvarmakten ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som - är värdeskapande för medarbetarna	6
Försvarmakten ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som - förmedlar våra värderingar	15
Försvarmakten ska i varje hyresobjekt -utgöra huvudsaklig företrädare för de värden som myndigheten väljer att förmedla via den statliga arkitekturen	16
Försvarmakten ska i allt väsentligt vara en aktiv beställare	17
 Vägledning. Hur ska Arkitekturpolicyn användas?	 19

Bakgrund

Omsättningen för Försvarsmaktens hyresbestånd närmar sig 2,5 miljarder kronor årligen. Den framtida hyreskostnaden visar tydliga tecken på att stiga ytterligare. Hyresbeståndet speglar förvisso myndighetens behov av lokaler men som en av landets största hyresgäster och som en stor beställare av nya anläggningar, byggnader och lokaler så måste Försvarsmakten säkerställa att myndigheten får ut så mycket effekt som möjligt för skattebetalarnas pengar.

Ett sätt att närma sig det målet är naturligtvis att kontinuerligt utmana och bedöma effektiviteten i det egna lokalutnyttjandet. Ett annat är att ha tydliga målsättningar för vad man vill med sin arkitektur *bortom* de uppenbara och mest basala behoven. Arkitektur kan medvetet användas för att stärka verksamheten och lyfta medarbetarna. På så sätt får Försvarsmakten en större operativ effekt för var investerad krona. Försvarsmakten ska ställa upp egna målbilder för hållbarhet inom lokalförsörjningen och i förlängningen också påverka hyresbilden. Lägre eller långsiktigt förutsägbara hyreskostnader frigör marginaler för ökad aktivitet – det vill säga en högre effekt i kärnverksamheten.

Grundläggande är att förbanden är tydliga i beskrivningen av de konkreta behoven, att myndighetsledningen vet vilka mervärden vi vill skapa och vilka signaler Försvarsmakten vill förmedla utåt såväl som inåt.

God arkitektur kostar inte nödvändigtvis mer men god arkitektur kräver tanke, vilja och engagemang. Arkitekturpolicyn syftar till att ge Fortifikationsverket och Försvarsmakten en tydlig grund för och stöd till målbildsformulering och ökad effekt vid nyproduktion, i vidmakt-hållande och hyresgäst Anpassningar av byggnader och lokaler.

Förbandsproduktionschef

Brigadgeneral
Anders Callert

Försvarets beslut i stort

Samtliga nyanskaffningar och hyresgästpassningar som Försvarets initierar ska leda till byggnader och lokaler som är ekonomiskt rationella, optimerade och flexibla. Som är säkra, motståndskraftiga och genom sin utformning stödjer den dimensionerande verksamheten.

Samtliga nyanskaffningar och hyresgästpassningar som Försvarets initierar ska bidra till en värdeskapande arkitektur som stärker medarbetarna.

Samtliga nyanskaffningar och hyresgästpassningar som Försvarets initierar ska ta hänsyn till våra värderingar, kostnadseffektivitet och effekt för Försvarets.

Samtliga nyanskaffningar och hyresgästpassningar som Försvarets initierar ska ta hänsyn till nationella hållbarhetsmål, möjliggöra spårbarhet i resursförbrukning och i den byggda miljön tydliggöra ställningstagandet och effekterna av detta för medarbetarna.

I allt väsentligt ska de byggnader som Försvarets beställer spegla värden som enkelhet och nytta (härvidlag skiljer sig inte Försvarets sig från huvudleverantören Fortifikationsverkets egen arkitekturpolicy och devis). Utöver detta ska värderingar i enlighet med Försvarets arkitekturpolicy genomsyra nya beställningar och hyresgästpassningar utifrån byggnadens komplexitet och anpassat till de medarbetare som ska bruka lokalerna. Försvarets arkitekturpolicy ska tillsammans med de uppställda verksamhetsbehoven ingå i analys inför varje ny beställning. Ledord är:

kvalitativa, kompetenta, värdeskapande, effektiva och hållbart robusta byggnader och lokaler.

Försvarets ställningstagande om God arkitektur

God arkitektur är den geniala idén omsatt i rumslighet. God arkitektur börjar inifrån. God arkitektur kommunicerar med sin omgivning. God arkitektur är hållbar och utgår från brukarens behov över tiden. God arkitektur kräver en vilja att uppnå mer.

Försvarets ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som - effektivt ökar myndighetens förmåga, är värdeskapande för medarbetarna, förmedlar våra värderingar och möter myndighetens egna och samhällets krav på ett hållbart byggande.

Försvarets ska i allt väsentligt vara en aktiv beställare och utgöra huvudsaklig företrädare för de värden som myndigheten väljer att förmedla via den statliga arkitekturen.

Militärt: Beslut i stort avser chefens viljeinriktning eller beslut om hur uppdraget ska utföras för att leda mot ett uppsatt mål.

—

Militärt: Den geniala idén är grunden i militär planering, den unika taktiska tillämpningen som vinner slaget, snabbheten i tanken som går rakt mot målsättningen.

Civilt: Den geniala idén är den unika tanken som gestaltar den rumsliga lösningen och lyfter byggnadens uttryck till något som möter eller överträffar målsättningen. Den geniala idén är den mänskliga bevekelsegrunden för strävan att bygga bortom det mest basala.

Försvarmakten ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som
- effektivt ökar myndighetens förmåga

All verksamhet i Försvarmakten tjänar ett övergripande syfte, att skydda vårt land, vår demokrati och vår rätt att välja hur vi själva vill leva och forma våra beslut. Försvarmaktens uppgift är att i varje givet ögonblick stå redo att försvara den rätten och landets intressen. Det kräver att alla resurser, personella som materiella, har en hög förmåga och tillgänglighet. Vår personal tränar, utbildar sig och arbetar därför hela tiden för att kunna leverera operativ effekt. De gör det i vardagen, de gör det under insats och kris, de gör det inom såväl som utanför landets gränser. Den samlade ansträngningen för den väpnade striden, är alltigenom dimensionerande.

Varje anläggning¹⁾, byggnad eller lokal som Försvarmakten förhyr ska bidra till målet att bibehålla eller öka Försvarmaktens operativa förmåga. Det innebär att dessa i sin utformning i allt väsentligt ska stödja verksamheten som utförs i dem. De ska till exempel aldrig *bara* vara kontor eller utbildningslokaler, de ska alltid vara de *bästa, mest lämpliga* kontor eller utbildningslokaler de kan vara för de som verkar i lokalerna. Det betyder inte att lokaler i Försvarmakten ska vara mer kostsamma än andra. Det betyder däremot att anskaffningen eller hyresgästanpassningen alltid ska ta sin början i en genomgripande verksamhetsanalys som levererar precis de lokaler som verksamheten behöver, varken mer eller mindre. Ytmässig omfattning och kostnader styrs av Försvarmaktens och Fortifikationsverkets gemensamma nyckeltal.

Samtliga nyansskaffningar och hyresgästanpassningar som Försvarmakten initierar ska leda till byggnader och lokaler som effektivt ökar myndighetens förmåga. Sådana byggnader är ekonomiskt rationella, optimerade och flexibla. De är säkra, motståndskraftiga och stödjer genom sin utformning den dimensionerande verksamheten.

Eftersom Försvarmaktens verksamhet hela tiden anpassar sig till omvärlden och dess påverkan på den dimensionerande uppgiften så måste även byggnader och lokaler kunna anpassas då kraven förändras. Det betyder att Försvarmakten alltid ska sträva efter byggnader och lokaler som har en generell kvalitet i rumslig volym men en specifik förmåga till rumslig anpassning. Sådana lokaler medger enkelt förändringar i pågående verksamhet och är samtidigt lätta att bygga om för framtida behov.

En stor del av Försvarmaktens byggnader och lokaler måste alltid fungera och vara i drift. Oavsett omvärldsläge så pågår verksamhet i dessa och byggnaden utgör en integrerad del i den effekt som Försvarmaktens personal levererar. Det handlar till exempel om ledningscentraler, stabslokaler, hangarer och verkstäder men kan även vara grundläggande funktioner som logement och kontor. Det betyder att byggnader och lokaler ska vara säkra, motståndskraftiga och genom sin utformning stödja verksamhetens genomförande.

Att en byggnad är säker innebär till exempel utöver tillträdesbegränsning och anpassat insynsskydd att den har en hög energisäkerhet eller är självförsörjande, att den inte brinner alltför lätt, att byggnaden genom sin konstruktion begränsar upphov till sekundära skador i form av splinter, att luften alltid håller tillräckligt god kvalitet och så vidare.

Att en byggnad är motståndskraftig, eller robust, innebär att den klarar av yttre påverkan till en viss nivå. Utöver det mest självklara som att byggnaden på egen hand ska kunna sörja för skydd mot väder, vind och temperaturväxlingar så ska den även försvåra för sabotage, klara påkörning och stötar samt fortsätta fungera för verksamheten vid ström- eller värmefall.

Att en byggnad eller lokal stödjer verksamheten innebär att den har sådan kvalitet att medarbetarna känner sig säkra och trivs trots att de

periodvis vistas i lokalerna betydligt längre tid per dygn än vad som är normalt på andra arbetsplatser. Det innebär att arbetsplatsen genom god utformning utgör ett stöd för verksamheten även när viss funktionalitet försvinner eller när intensiteten i arbetet höjs. Ett exempel är att effektivt tillvarata dagsljus, ett annat är att tillgodose en god ljudmiljö^{2*)}, ett tredje att planera ytor rationellt så att verksamhetens kärna och medarbetarnas interaktion står i fokus. Omsorg i materialval är en naturlig del av god utformning.

Att en byggnad stödjer verksamheten i ett utvidgat perspektiv innebär också att en ny Försvarsmaktsbyggnad aldrig ska ses som en solitär. Ett verksamhetstillskott i form av en ny byggnad ska alltid eftersträva att ta hänsyn till sin plats i den operativa kontexten.

1*) Anläggningsbegreppet omfattar även berganläggningar, rullbanor, hamnar mm. Arkitekturpolicyen begränsar sig därför vid anläggningsprojektering till de delar av en anläggning där den ev. kan anses tillämplig. En analys ska dock alltid göras om verksamheten på något sätt omfattas och skulle stärkas av, helt eller i delar, en tillämpning av Försvarsmaktens arkitekturpolicy.

2*) En god inomhusmiljö inkluderar utöver ljus, ljud och luft även emissioner från material och apparat-ur.

Om den "geniala idén" är den smarta manövern som vinner slaget och utgör grunden i ordern som organiserar truppen så stöds dess planering och genomförande av militärtaktiken. Militär taktik är en slags handlingspolicy, som beskriver hur vi uppnår våra mål. Det finns aldrig bara ett sätt att genomföra en manöver precis som det aldrig finns bara ett sätt att utforma en byggnad. Det handlar om att förhålla sig till givna ramar och med arkitekturpolicyen som grund hitta en av de bästa lösningarna. - En lösning som inte bara uppfyller de uppenbara målen utan som går längre och ger mest nytta för medarbetarna och för Försvarsmaktens pengar både idag och imorgon. Utan förståelse för arkitekturens förutsättningar och brukarens verkliga behov blir byggnader aldrig arkitektur, kostnader sällan försvarbara och lokaler snabbt förlegade

Försvarsmakten ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som - är värdeskapande för medarbetarna

Medarbetarna är Försvarsmaktens främsta resurs. Försvarsmakten attraherar huvudsakligen inte personal med löneverktyget utan genom att erbjuda den enskilde individen att vara en del av något större, att göra skillnad för andra människor varje dag – direkt såväl som indirekt. Försvarsmakten som arbetsgivare kan genom sin arkitektur förmedla till medarbetarna vilken betydelse de har för verksamheten. Försvarsmakten kallar den arkitektur som stödjer detta för "värdeskapande arkitektur".

Samtliga nyanskaffningar och hyresgäst Anpassningar som Försvarsmakten initierar ska bidra till en värdeskapande arkitektur som stärker medarbetarna.

Värdeskapande arkitektur förmedlar till individen att denne står i fokus, att arbetsgivaren ser personen som en viktig resurs och att myndigheten satsar på sina medarbetare. Trots Försvarsmaktens nödvändiga hierarki så förmedlas värdet av medarbetaren och laget framför begrepps bilden av "arbetsgivaren" och de "anställda". Värdeskapande arkitektur vårdar också traditioner och det historiska arvet.

Få arbetsgivare kan, som Försvarsmakten, uppvisa en så lång historia av gemensam strävan, umbäranden, framgångar och kontinuitet i verksamheten. Genom sin anställning blir medarbetaren en del av denna historia. Att lyfta fram symboler, tradition och historia stärker medarbetarnas upplevelse av sin egen roll i verksamheten.

Att ge utrymme för traditionsbärande och historiska objekt integrerat i nyproduktionen ska alltid beaktas som ett av flera verktyg för den värdeskapande arkitekturen.

Vad är då en värdeskapande miljö? Här följer några exempel:

FömedC "Hippocampus" i Göteborg

Arkitektkontor D-office, Göteborg. Fotograf Jakob Gille Försvarmakten

Försvarmakten har bestämt att anskaffa utbildningslokaler för elever inom försvarsmedicin. Befintliga lokaler behöver byggas till och en hyresgästpassning ska utföras. Istället för att se medarbetarna som underställda elever och göra en enkel mängdbeställning av lektionsalar mm. utifrån beräknat antal elever så väljer Försvarmakten och Fortifikationsverket efter en analys att se medarbetarna som "engagerade studenter" och beställer ett "Campus"-dvs. en slags universitetsmiljö för lärande möten och utbildning. Arean är i stort sett densamma som för annan likvärdig utbildningsverksamhet men den rumsliga utformningen gör att varje person som kliver in i anläggningen tydligt känner att Försvarmaktens fokus ligger på studenten och att denne har ett värde för arbetsgivaren. Stor omsorg läggs även vid val av inredning -något som om det förbises lätt kan förta ambitionen i gestaltningen. Miljön blir värdeskapande och höjer medarbetarnas motivation och känsla av tillhörighet. Förhoppningen är att detta även medför en högre effekt i studieresultaten.

Saint-Gobain "Logstar" i Randers Danmark

Med tillstånd av Arkitektkontor CF Moller. Fotograf Julian Weyer CF Moller

En modern byggnad som återspeglar såväl företagets som byggnadens egen kompetens och funktion. (Att en byggnad är kompetent innebär att den fungerar som en integrerad del av verksamheten och utför ett arbete, som en "maskin" eller som ett praktiskt komplement till det som utförs i lokalerna.) Byggnaden lyfter även medarbetaren till en ny nivå vid sidan av de goda funktionsytorna där funktionella och stilrena lokaler för kundmottagning, administration och återhämtning tydligt visar vikten av såväl verksamheten, precisionen i arbetets utförande och vilket värde lagermedarbetarna har i arbetsgivarens ögon. Kärnverksamhetens betydelse återspeglas även i lastkajernas hedersplats precis invid huvudentrén. Arkitekturen och miljön är tydligt värdeskapande för såväl projektionen av företagets varumärke som medarbetarnas känsla av tillhörighet och uppskattning i en miljö som bidrar till att göra deras arbete mer effektivt.

Byggnaden belönades 2015 med ett Arkitekturpris för sin goda arbetsmiljö.

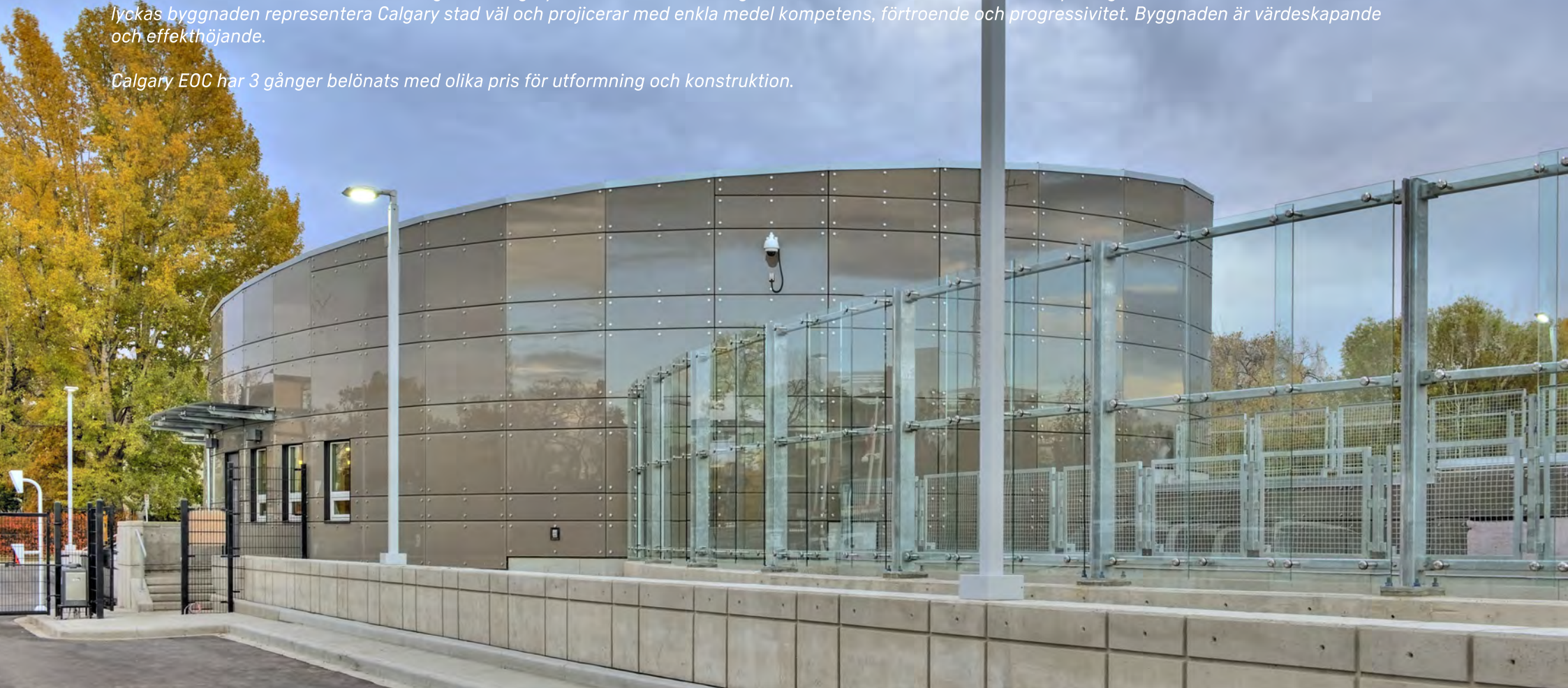

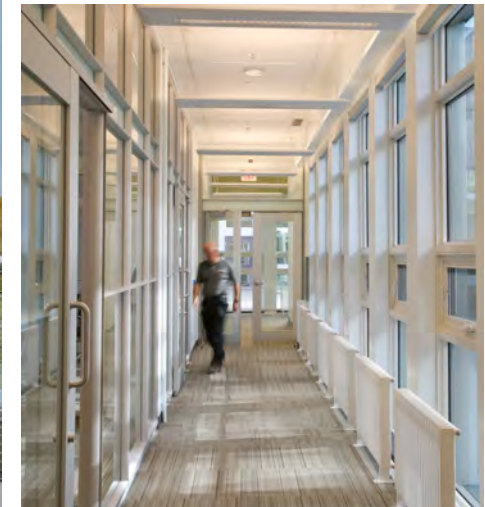
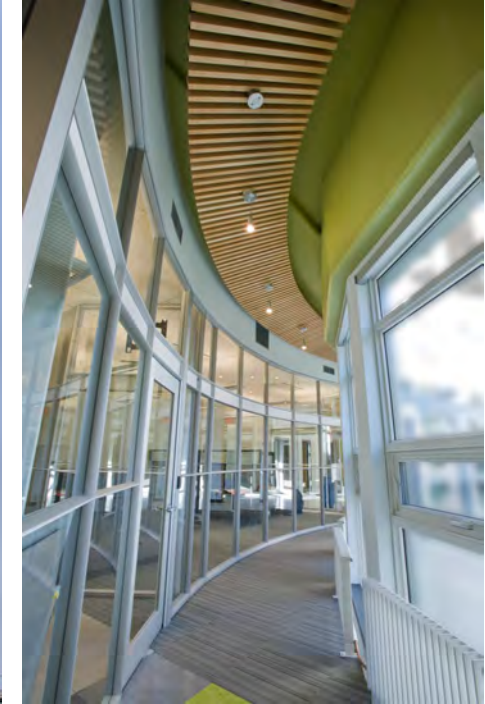
Calgary Emergency Operations Centre (EOC), Calgary Kanada

Arkitektkontor *Manasc Isaac. Fotografier med tillstånd av the City of Calgary, Manasc Isaac och Bird Construction*

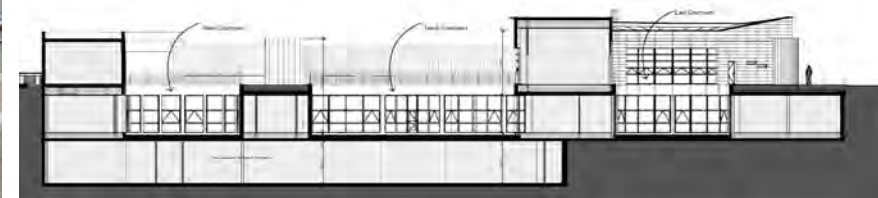
2005 drabbades Calgary av kraftiga översvämningar som skadade 40 000 hem och gjorde 1500 personer hemlösa. Händelsen visade att stadens då 56 år gamla ledningscentral inte räckte till för uppgiften och att det dessutom krävdes bättre förutsättningar för samordning av myndigheternas krisledning. Resultatet blev en ny ledningscentral som på ett effektivt sätt stödjer mellandisciplinär ledning och medarbetarnas uthållighet vid utdragen krisledning. Byggnaden är helt självförsörjande i ett läge då den skurits av från ordinarie infrastruktur för kraft, värme och vatten. Till vardags bjuder denna ca 4600m³ LEED® Gold-klassade byggnad på en behaglig arbetsmiljö där till exempel dagsljus och frisk luft når hela vägen ned till säkerhetsklassade våningsplan under mark. Flexibla lokaler och teknik gör att Calgary räknar med sin ledningscentral i femtio år framåt. Trots krav på hög säkerhet och tillträdeskontroll lyckas byggnaden representera Calgary stad väl och projicerar med enkla medel kompetens, förtroende och progressivitet. Byggnaden är värdeskapande och effekthöjande.

Calgary EOC har 3 gånger belönats med olika pris för utformning och konstruktion.

THE CITY OF
CALGARY
Proudly serving a great city

Medarbetarna och vikten av kamratskap, symboler, traditioner och historia

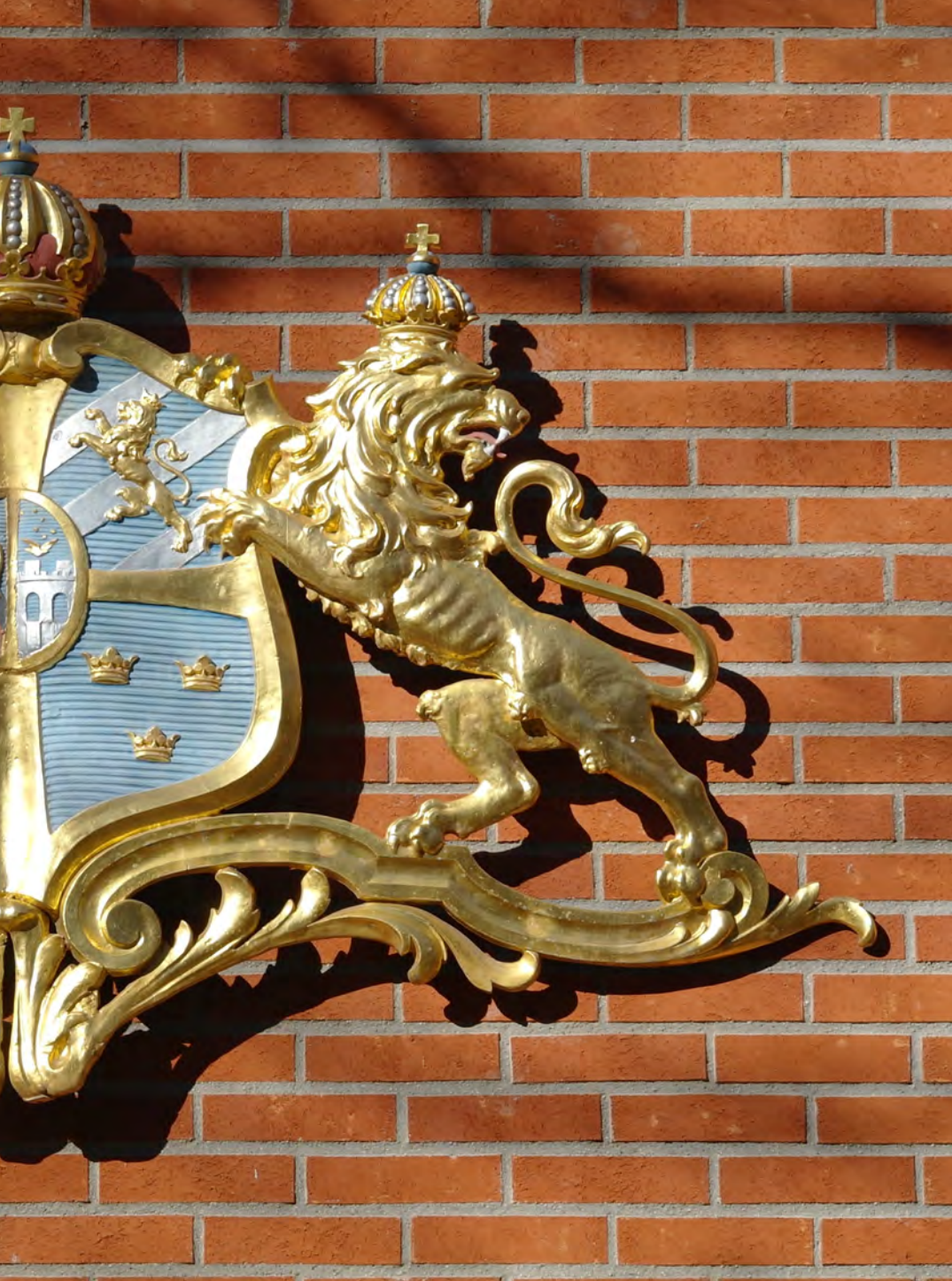
Fotografier Försvarmakten

"Få arbetsgivare kan, som Försvarmakten, uppvisa en så lång historia av gemensam strävan, umbäranden, framgångar och kontinuitet i verksamheten. Genom sin anställning blir medarbetaren en del i denna historia. Att lyfta fram symboler, tradition och historia stärker medarbetarnas upplevelse av sin egen roll i verksamheten. Att ge utrymme för traditionsbärande och historiska objekt integrerat i nyproduktionen ska alltid beaktas som ett av flera verktyg för den värdeskapande arkitekturen"

Att inreda med symboler och objekt är lätt. Att framhäva, bygga runt och förstärka dessa som idé i gestaltningen är den verkliga utmaningen.

Arkitektur handlar inte huvudsakligen om estetik och yta även om kvalitativa material, komposition och god konstruktion normalt sett utgör en viktig komponent.

God arkitektur är för Försvarsmakten ett verktyg för att nå våra mål. Genom att medvetet gestalta eller forma rummet runt oss skaffar vi oss och förstärker förmågor som annars skulle uteblivit. När vi på rätt sätt utformar rum och rumsligheter ger det också stöd till arbetet och rätt förutsättningar och fokus för att klara vårt uppdrag.

Vi kanske inte alltid förstår att det är arkitekten som arbetar för oss i bakgrunden men vi upplever att "allt bara fungerar" och vi möter och interagerar med våra kollegor på ett sätt som gynnar vår verksamhet. När arkitektur är riktigt bra händer det också att vi upplever helheten som estetisk.

Försvarmakten ska i varje hyresobjekt eftersträva miljöer som
- förmedlar våra värderingar

Jämställdhet och jämlikhet är en del av de demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheter som Försvarmakten försvarar och står upp för, såväl nationellt som internationellt. Vi har alla rätt att få leva och arbeta i en miljö där var och en av oss respekteras för vår bakgrund, kompetens och kunskap. Lokaler där Försvarmakten verkar ska aldrig vara strukturellt exkluderande och till exempel passa sämre för ett visst kön än ett annat. Våra byggnader och lokaler ska vara inkluderande och verksamheten uppfattas som transparent av medarbetarna.

Våra kompetenser, våra olikheter och vår gemensamma strävan ger oss förutsättningar att utveckla Försvarmakten. Tillsammans blir vi mer effektiva och stärker trovärdigheten för myndigheten. Varje anställd och frivillig är grunden för vår totala förmåga.

Vi ska göra mer med de resurser vi har och ännu mer med det som tillkommer i form av ekonomiska medel. Devisen *Försvarmakten möter varje hot och klarar varje utmaning* visar vår inställning och attityd. Försvarmakten viker inte. Vår militära förmåga ska skapa en tröskel med stark avhållande effekt mot alla typer av hot och angrepp. Försvarmakten ska genomgående beställa kompetenta byggnader för kompetenta medarbetare.

Samtliga nyanskaffningar och hyresgästanpassningar som Försvarmakten initierar ska ta hänsyn till våra värderingar, kostnadseffektivitet och effekt för Försvarmakten.

Vårt land och vårt samhälle är vår gemensamma rikedom. Att både försvara och bevara detta är en självklar uppgift för Försvarmakten. Vårt ekologiska avtryck ska vara lågt och hållbarhet ska genomsyra de lokaler i vilka vi verkar. Att minimera avfall, energi- och vattenanvändning signalerar Försvarmaktens ansvarstagande samtidigt som det skapar utrymme för en högre operativ effekt.

Hållbar byggnadsteknik utgör en god investering i en byggnad med lång livscykel. Hållbara material, system för energieffektivisering, smart dagsljus användning, hög isoleringsgrad med mera bidrar till ett bättre klimat, låga driftkostnader, en god arbetsmiljö såväl som att förmedla myndighetens kontinuerliga miljösträvan, ansvarstagande och våra värderingar.

Dagens nya byggnader kan komma att kosta mer initialt men ska utifrån en korrekt genomförd livscykel och ROI-analys (från engelskans "return of investment") kosta mindre över tiden varför hållbarhet inte ska jämföras med högre kostnader och hyror. Det ska löna sig att göra smarta val, både för miljön och för Försvarmaktens ekonomi.

Försvarmakten har funnits länge och kommer med all sannolikhet att finnas kvar långt in i framtiden. Av den anledningen verkar Försvarmakten idag i byggnader och lokaler som i vissa fall är flera hundra år gamla. Det byggnadsbestånd Försvarmakten förfogar över tenderar alltså att finnas under lång tid och Försvarmakten har kontinuerligt anpassat bruket av beståndet till sin verksamhet. Det är således en viktig uppgift ur ett hushållningsperspektiv att nya såväl som ombyggda byggnader och lokaler blir flexibla och bäddar för framtidens behov. Inom arkitekturen benämns sådana som "generella" byggnader, rum och lokaler eller i all sin komplexa enkelhet för god arkitektur.

Samtliga nyanskaffningar och hyresgästanpassningar som Försvarmakten initierar ska ta hänsyn till nationella hållbarhetsmål, möjliggöra spårbarhet i resursförbrukning och i den byggda miljön tydliggöra ställningstagandet och effekterna av detta för medarbetarna.

Försvarsmakten ska i varje hyresobjekt
-utgöra huvudsaklig företrädare för de värden som myndigheten
väljer att förmedla via den statliga arkitekturen

Försvarsmakten ska där så är möjligt, genom arkitekturen, stärka medborgarnas positiva uppfattning om vår verksamhet, våra förmågor och uppgifter. Inom ramen för vår externa verksamhet ska vi också tillvarata möjligheter att öka medborgarnas kunskap om Försvarsmakten. Vi uppnår detta genom professionalism och transparens.

Det finns idag ingen fastslagen norm för militär arkitektur eller militärt formspråk. Det militära formspråket i form av statens maktsymboler och den i rumslig organisation avbildade militära hierarkin, som kan spåras i äldre byggnader och anläggningar, tillhör en svunnen tid. Dessa byggnader ska vårdas och användas men inte utgöra grund för hur dagens försvarsmakt beställer byggnader och lokaler.

Militära försvarsanläggningar har däremot genom alla tider haft en stor betydelse för arkitekturen som helhet. Slott och borgar, bålverk, murar och fortifikationer har med sitt funktionella men även estetiska formspråk påverkat den kontext de interagerat med. Här finns idag en palett av enkla pastischer att använda då man vill uttrycka att något är "militärt". Även om det är tillåtet att låna av historien är det inte med hjälp av arketyper som Försvarsmakten ska representera sig via den statligt finansierade arkitekturen. Det gör myndigheten genom att i byggd form förmedla Försvarsmaktens värderingar av idag.

Försvarsmaktens förhyrda byggnadsbestånd kan indelas i ^{3*)}
funktionsbyggnader och representativa byggnader:

→ Funktionsbyggnader utgör allt från skärmtak och förråd till specialiserade simulatoranläggningar och stabslokaler. Dessa utgör huvuddelen av det bestånd som Försvarsmakten och dess medarbetare utnyttjar.

Funktionsbyggnader ska vid projektering eller hyresgästanpassning ges en utformning som speglar verksamheten dvs. "Form följer Funktion". Byggnader och lokaler ska utformas på sådant sätt att den dag-

liga brukaren kan känna glädje och stolthet över att vistas i dem. Byggnader ska genom gestaltning och materialval spegla byggnadens nytta såväl som kompetensen hos medarbetarna och därigenom myndigheten. Samtidigt ska varje ny byggnad baseras på hållbarhet och väl hushålla med skattebetalarnas medel.

→ Representativa byggnader utgörs av de byggnader där myndigheten möter omvärlden. Representativa byggnader utgör garnisonsvakter, entrélokaler, samlingslokaler och byggnader för intern och extern representation samt ceremoniel. Även andra byggnader kan på grund av funktion eller kontext utgöra representativa byggnader.

Representativa byggnader ska signalera Försvarsmaktens närvaro. Representativa byggnader ska då de nyprojekteras ges en utformning som speglar verksamheten dvs. "Form följer Funktion". Representativa byggnader ska ingjuta förtroende för myndigheten hos besökare och allmänheten. De ska ge en känsla av tillhörighet och stolthet hos medarbetarna. Förtroende och stolthet för myndigheten skapas genom att väl förvalta dess traditioner och tecken samt genom att med transparens förmedla Försvarsmaktens värderingar.

*I allt väsentligt ska de byggnader som Försvarsmakten beställer spegla värden som enkelhet och nytta. Härvidlag skiljer sig inte Försvarsmakten sig från huvudleverantören Fortifikationsverkets egen arkitekturpolicy och devis. Utöver detta ska värderingar i enlighet med Försvarsmaktens arkitekturpolicy genomgå nya beställningar och hyresgästanpassningar utifrån byggnadens komplexitet och anpassat till de medarbetare som ska bruka lokalerna. Försvarsmaktens arkitekturpolicy ska tillsammans med de uppställda verksamhetsbehoven ingå i analys inför varje ny beställning. Ledord är: **kvalitativa, kompetenta, värdeskapande, effektiva och hållbara byggnader och lokaler.***

God arkitektur tar alltid hänsyn till platsen den befinner sig på. Nya byggnader som beställs av Försvarmakten finns ofta i en garnisonskontext. Här bör platsen för den nya byggnaden sökas i nära samarbete med fastighetsägaren för att byggnaden ska lösa sina nya verksamhetsuppgifter, få rätt grundläggningsförutsättningar och passa väl in i existerande infrastruktur och omgivning som kan ha såväl specifika behov som historiska skyddsvärden. För den yttre miljön utgör fastighetsägarens gestaltungsprogram och den myndighetsgemensamma garnisonsplanen en vägledning. I det fall helt nya garnisonsstrukturer skapas är det verksamhetens behov och platsens förutsättningar som styr gestaltningen.

Försvarmakten avgör vad Försvarmaktens arkitektur är och vad den bör uttrycka om myndigheten, dess värden och dess värderingar. Fortifikationsverket som fastighetsägare och expertmyndighet stödjer Försvarmakten med förverkligandet av myndighetens målsättningar.

3) Anläggningar avgränsas här bort men arkitekturpolicyen gäller som beskrivits tidigare i tillämpliga delar.*

Försvarmakten ska i allt väsentligt vara en aktiv beställare

Försvarmakten bygger själv inga hus. Försvarmakten beställer anläggningar, byggnader och lokaler av Fortifikationsverket som är den av statsmakterna utsedda huvudleverantören av försvarsbyggnader. De färdiga byggnaderna hyrs sedan av Försvarmakten och förvaltas av Fortifikationsverket. Som hyresgäst hör Försvarmakten till landets största.

Fortifikationsverket utför ett gott arbete och levererar byggnader och lokaler av hög klass. Fortifikationsverket förhåller sig precis som övriga byggande och fastighetsförvaltande myndigheter till de olika nationella målen inom hållbarhetsområdet och direktivet om god arkitektur i det statliga byggandet. Man arbetar med frågor som energieffektivitet, bevarande av kulturmiljöer och utvecklingen av landets garnisonsområden.

Varför behövs det då en Försvarmaktens arkitekturpolicy?

Om Fortifikationsverket ska kunna leverera rätt byggnader och lokaler, rätt utformade och till rätt hyra så behöver Försvarmakten i sin tur leverera rätt sorts beställningsunderlag. Precis som för den enskilde husägaren eller fastighetsbolaget så blir den levererade byggnaden aldrig bättre än det underlag den beställts på. Försvarmakten har traditionellt varit bra på att beskriva vad verksamheten behöver utifrån sin vapentekniska horisont och utifrån vad brukarna som lekmän själva anser att de i huvuddrag behöver för lokalytor för verksamheten. Fortifikationsverket har därefter tolkat behoven och klätt dem i fysisk form.

För att Försvarmakten ska kunna ta sitt ansvar för kostnadsutvecklingen i det hyrda beståndet och beställa byggnader och lokaler som effektivt motsvarar det myndigheten eftersträvar (för lösandet av den dimensionerande uppgiften, i dialogen med medarbetarna och i form av en positiv påverkan av medborgarnas uppfattning om

Försvarmakten som myndighet) måste Försvarmakten göra ännu mer kvalificerade beställningsunderlag och aktivt, som engagerad kund, ta del av Fortifikationsverkets arbete i upphandlings- och projekteringsskede. Det innebär också att byggnader och lokaler måste följas upp i samverkan mellan myndigheterna under hela vidmakthållandeprocessen (FM) / förvaltningsfasen (FortV) för att överse att leverantörens val av konstruktion, tekniska system och energieffektiviserande åtgärder verkligen är mätbara och överensstämmer med ställda krav.^{4*)}

En förutsättning för detta är att Försvarmakten blir bättre på och går längre i sina verksamhetsanalyser (inom FM = Behovsanalyser, BA) till grund för beställning (inom FM = Behovsunderlag, BU). Utbildning och metodanvisning till grund för verksamhetsanalys och måluppföljning är ett nödvändigt instrument för att nå framgång i detta.

Verksamhetsanalysen utifrån det uppkomna lokalbehovet står på tre ben:

- 1) Det första benet i analysen är den tekniska, taktiska och organisatoriska kunskapen om verksamheten.
- 2) Det andra utgörs av Försvarmaktens och Fortifikationsverkets gemensamma nyckeltal som grund för rationell och effektiv planering. (Dessa utgör ett separat underlag.)
- 3) Det tredje och slutliga är kunskapen om vad Försvarmakten vill åstadkomma, hur den vill använda och vad den vill kommunicera med sin arkitektur.

En analys och ett väl dokumenterat underlag som baserats på dessa tre ben ger Fortifikationsverket rätt underlag att genomföra en konsultupphandling. Det ger också Försvarmaktens fortifikationsofficerare, objektledare och lokalplanerare rätt underlag och kunskap-

er för att dialogisera med beställande förband och kunna värdera och acceptera levererade förslag till lösningar från leverantörens konsulter. Tillsammans kan de båda myndigheterna på så sätt göra ett ännu bättre arbete.

Försvarmakten ska som en av landets största beställare och hyresgäster ta ett aktivt ansvar för att varje spenderad skattekrona medför en så hög effekt som möjligt för Försvarmakten.

Genom att vara tydlig och aktiv i kravställning och uppföljning stödjer Försvarmakten leverantören och når såväl egna som gemensamma målsättningar.

4) Uppföljningen utgör grund för ev. nödvändiga förändringar av infrastrukturen, behov av beteen- deförändring i medarbetarnas sätt att utnyttja infrastrukturen, möjlighet till ytterligare effektivisering vid större hyresgästanpassningar, ombyggnationer, omorganisation inom garnison osv. Här vilar ansvaret således på såväl hyresgäst som fastighetsförvaltare men för att fatta informerade beslut krävs mätbar information.*

Vägledning. Hur ska Arkitekturpolicyn användas?

Försvarens Arkitekturpolicy riktar sig till tre huvudsakliga målgrupper:

försvarens personal, fastighetsägare samt konsulter på arkitektkontor. Var och en har hemvist i sin egen begreppsvärld. Var och en har sitt eget sätt att förstå, betrakta och värdera det byggda.

Försvarens vilja är att belysa och förklara begreppen ur ett kundperspektiv -*Försvarens perspektiv*.

Det finns naturligtvis fler sätt att beskriva arkitektur, funktionalitet, upplevelse och gestaltade värden men det här är Försvarens bild. Den som ska arbeta med ny- om- och tillbyggnadsfrågor för myndighetens räkning behöver därför analysera sitt uppdrag utifrån Försvarens Arkitekturpolicy för att kunna förstå, möta och beskriva kundens krav, behov, målsättningar och förväntningar.

"En arkitekturpolicy ger oss inte alla svar men den hjälper oss att ställa de rätta frågorna. - I slutändan så kommer lokalerna vi verkar i också att representera oss"

Jakob Gille, arkitekt vid Produktionsledningens Infrastrukturavdelning

Oavsett på vilken nivå ett projekt initieras så ska de ansvariga parterna inom Försvaret analysera och beskriva vilka värden och funktioner som ska tillskrivas ett projekt i form av konkreta krav, målsättningar och projicerade värderingar. Arbetet ska i allt väsentligt följa Försvarens etablerade processer för anskaffning, för närvarande beskrivna i förhandsutgåvan till *Handbok Objektledning*. Försvarens Arkitekturpolicy ska utgöra grund och verktyg för frågeställningar, diskussioner och formulering kring sökta mervärden.

Ett byggnadsbehov uppstår ofta lokalt men de målsättningar och värderingar man avser att återspegla i det byggda objektet genomsyrar troligtvis även Försvarens organisation som helhet. Ett analysarbete kan därför i viss mån behöva stöd på koncernnivå. Även där ska Försvarens Arkitekturpolicy användas som verktyg för att formulera och förtydliga centralt hävdade värderingar i projektet.

Den projektterande och förvaltande myndigheten (i huvudsak Fortifikationsverket) stödjer ansvariga parter i Försvaret med kunskaper om markförhållanden, infrastruktur, garnisonsplanering, kontext och styrande kultur- och naturvärden.

Utgående från Försvarens identifierade verksamhetsbehov samt definierade målsättningar och kärnvärden i behovsanalysen kan Fortifikationsverket (vid behov med stöd av konsult) tillsammans med Försvaret generera alternativa lösningar för behovet. En väl avvägd behovsanalys kommer på så sätt att ligga till grund för kravspecifikationen i Behovsunderlaget (programhandling).

I upphandlingen av projekterande konsult och den följande projekteringen är det viktigt att ange både *Försvarens Arkitekturpolicy* såväl som Fortifikationsverkets *Styrande dokument avseende arkitektur* 5402/2014-4 "FORTV arbete med arkitektur" som styrande dokument. Detta för att den tävlande och/eller upphandlade projekterande konsulten tidigt ska kunna ställa rätt frågor till den huvudsakliga kunden/beställaren (FM) och fastighetsägaren/byggherren (FORTV).

På så sätt ökar möjligheten för konsulten att möta målsättningarna och leverera mot eller över förväntan i den slutliga arkitektoniska gestaltningen.

Den projekterande *konsulten har stor frihet och fullt kreativt ansvar* men kundernas (FM och FORTV) acceptans bygger på att det projekterade objektet möter krav och målsättningar såväl som ekonomiska ramar. Det ligger inget avvikande från den övriga marknaden i detta men det understryker vikten av tidig dialog och kontinuerlig uppföljning mellan de tre parterna.

Möjligheter till positiv projektpåverkan och dialog ligger i det tidiga skedet och under den initiala projekteringen. Förändringar i den senare delen av projekteringen blir alltid kostnadsdrivande och ska därför i huvudsak undvikas. Försvarsmakten som kommer att representeras av den färdiga byggnaden och som i förlängningen också bär samtliga kostnader följer därför upp projektet kontinuerligt

Ett framgångsrikt projekt är en byggnad med hög kvalitet inom ekonomisk ram där verksamheten får operativ effekt och där initialt definierade värdeord och begrepp kan avläsas och upplevas i arkitekturen. Tillsammans med Fortifikationsverket bidrar Försvarsmakten till en god gestaltning av den offentliga arkitekturen ^{5*)} och en hög operativ effekt.

5*) Uppföljningen utgör grund för ev. nödvändiga förändringar av infrastrukturen, behov av beteen-
deförändring i medarbetarnas sätt att utnyttja

Försvarsmakten har med utgångspunkt i sitt eget verksamhetsområde bland annat tolkat riktlinjer och tankar ur Gestaltad Livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design SOU 2015:88

Till höger visas en processbeskrivning där Försvarmaktens Arkitekturpolicy går som en **röd tråd** genom processen, i kravställning såväl som i dialog och uppföljning.

↓ **FM Arkitekturpolicy** som verktyg till frågeställningar i underlag för analys och krav

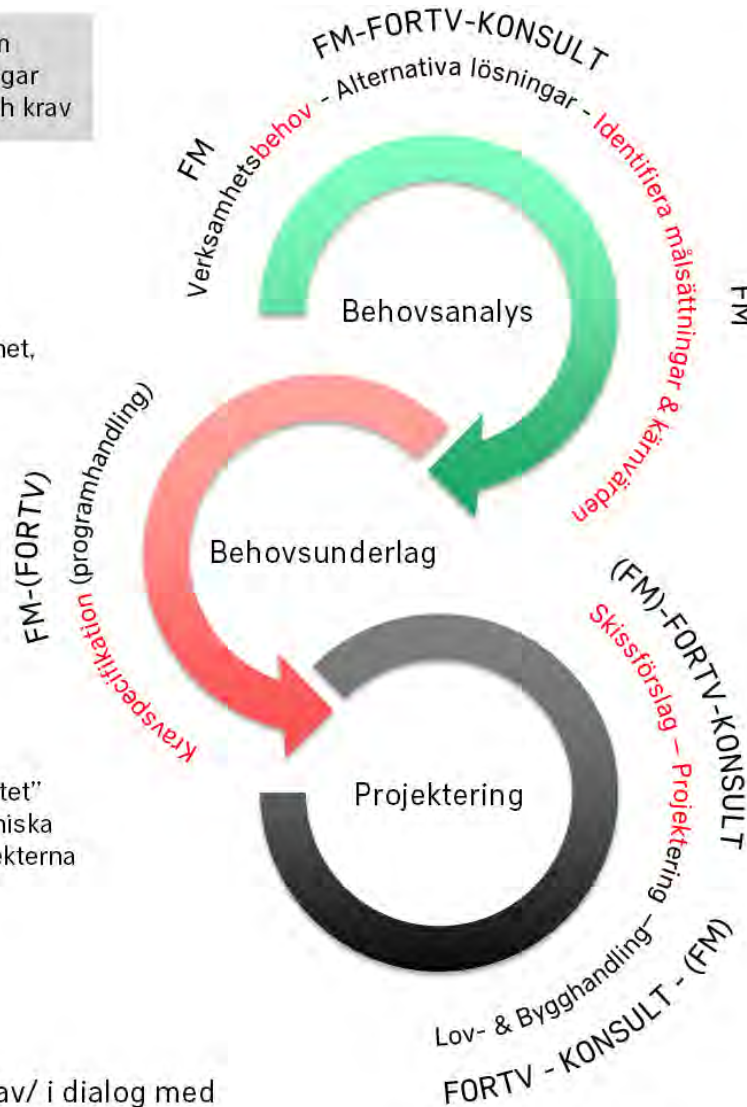
→ Behovsbeskrivning:

Stödja personalens uthållighet, operativ energisäkerhet, robusthet, effektförstärkande arbetsflöden etc.

→ Kravställning:

Ingående i kravspecifikation för behovssatt "funktionalitet" utöver de byggnadstekniska /rumsbeskrivande aspekterna av behovsunderlaget.

(FM/FORTV) = med stöd av/ i dialog med

↕ Kontinuerlig återkoppling och avstämning gentemot **FM Arkitekturpolicy**

→ Värdeskapande begrepp:

- Förtroende,
- Käranda
- Transparens
- Hållbarhet
- Kompetens

→ Uppföljning och dialog:

Försvarmaktens representanter förmedlar, följer upp och stödjer förankringen av identifierade värden i tidig dialog med upphandlad konsult.

Copyright:

Där inget annat anges innehar Försvarmakten upphovsrätt för ingående bilder. Övriga bilder återges med exklusivt tillstånd till Försvarmakten och får inte kopieras eller användas för annat ändamål utan tillstånd från upphovsrättsägare. Så kallat "Fair Use" av dessa bilder tillåts inte.

Försvarmaktens egna bilder kan däremot fritt laddas ned från Försvarmaktens hemsida. Mer information om hur dessa får användas finns att läsa på hemsidan: www.forsvarsmakten.se

Pictures other than those clearly provided by the Swedish Armed Forces (i.e. Försvarmakten) may not be copied or used by others without the written consent of the stated copyright owners. So called "Fair Use" do not apply. The Swedish Armed Forces enjoy an exclusive right to publish said pictures in the document:

Försvarmaktens Arkitekturpolicy

All pictures owned and provided by the Swedish Armed Forces can be freely downloaded from the Swedish Armed Forces official website along with instructions on how these may be used or published : www.forsvarsmakten.se

FÖRSVARSMAKTEN